

1. A képzelőtehetség

A képzelőtehetség (fantázia) az a képességünk, amely a külvilágból az érzékek útján nyert képeket bizonyos belső lélektani szabályok szerint ugyan, de megélésünk szerint elég szabadon, s olykor játékosan illeszti össze. A képzelet célja nem önmagában van, hanem a lélek magasabbrendű életében, amelynek a képzelet a legváltozatosabb anyagot szolgáltatja. Nagy jelentősége nemcsak az, hogy a fölvetett képzeteket folyton megújuló kapcsolatokban, tehát az életnek sokszerűségével tárva a lélek elé, lélektani tartalmunkat igen gyarapítja, — hanem különösen az, hogy sajátos színezést ad a lélektani tartalomnak. Ez az a képesség, amelyben megelevenednek, belső életszerűséget kapnak a lélektani tartalmak.

Ebből következik, hogy lelkünk számára roppant előnyös a jó képzelet és roppant hátrányos a rossz képzelet. — Ebben a fogalmazásban a „jó“ és a „rossz“ alanyi megélés és megítélés szerint nagyon különféle lehet. Egy iszákos pl. minden bizonnyal nagyon meg van elégedve képzeletével, amikor az élénken hozza lelkébe a különféle jó italok színet, ízét. A bosszúálló ember is nagyon meg lehet elégedve képzeletével, mikor az a bosszúnak nagyszerű ötleteit sugallja.

A „jónak“ és „rossznak“ *tárgyi* mértéke az ember Istentől elgondolt ideiglenes és örök kibontakozásával kapcsolatos. Tehát jó képzelet az, amely ennek a célnak előnyösen szolgál, rossz képzelet pedig, amely ezt a célt hátráltatja.

Különben lelkiismeretünk is tájékoztat valamennyire képzeletünk jóságáról, ill. rosszáságáról, — a bűnökkel, hibákkal, szenvedélyekkel kapcsolatban. Ha ezek felé dolgozik rugalmasan képzeletünk, rossznak minősíti. Ha pedig az erények felé dolgozik rugalmasan képzeletünk, jónak minősíti.

Minthogy a képzeletet működésében nem köti az igazság, nagyon eltérhet jobbra is, balra is a tárgyi igazságtól. Vagyis nagyon könnyen tévedésbe ejt. Az értelem feladata az ellenőrzés.

a) *Legsajátosabb hibái*

A *túlzott mozgékonyosság* élénk természetekben. Ebben a mozgékony-ságban lehet igazi féktelenség is, de legalábbis gyakori a fölszínes ingerkedés. Ez a komoly munkánál igen hátráltató lehet, különösen pedig az imánál. Természetesen nehézkes temperamentumoknál lehet a képzelet egészen tompa is.

Másik nagy hibája a képzeletnek a bukott ember *alacsony hajla-*

maival való szövetkezés. — Érthető ez, mert a képzelet érzéki természetünkben gyökerezik, tehát annak kielégülései irányában hajlamos. Ilyen értelemben nagy tehertétel a magasabbrendű ember számára.

b) *A képzelet nevelése*

Tudnunk kell először, hogy nincsen egészen hatalmunkban, tehát szabadakaratumk nem lehet felelős minden működésért, hanem csak azokért, amelyekhez szabad beleegyezése hozzájárul, ill. ha az előállított képeket szabadon élvezi vagy elfogadja. Félénkség, belső megzavarodás, nyugtalanság mindenkor hátrányosan, vagyis a rossz felé befolyásolja működését. Amiért is fontos, hogy a képzelet által ne engedjük magunkat nyugtalanítani, izgatni. Ez amilyen fontos elv, annyira nem egyszerű a gyakorlata. Az egyenes harcok ui., ill. a szembeszállás a képzetekkel, kevésbé vezet célhoz.

Fontosabb a figyelem elvonása, elterelése valamilyen más tárgyra, amely jó, vagy legalább közömbös és érdekel bennünket, tehát képzeletünket is.

A képzeletet táplálni kell értékes képekkel, a képek és képzetek csoportjaival. Nagyszerű e tekintetben a biblia képzeletnevelő művészete, főszege történeteivel, példázataival. Jézus is ilyenekben tanított.

Nem lehet eléggé ajánlanunk a lelkiéletben a keresztény művészetet és a szentek élettörténetét.

Bármilyen jó nevelés sarkpontja marad azonban az aszkézis: egészen komoly erőfeszítés a szabadakarat ellenállásában, amikor a képzelet erőszakosan tör a lélekre.

2. Az értelem

Ennek a kiváló képességünknek, amelynek tárgya az igazság, természete a világosság, célja pedig egész életünk biztos eligazítása a valódi úton, szintén vannak hibái. Ezek végességével kapcsolatosak, méginkább pedig testbe való beágyazottságával, leginkább azonban az ádám bukás folytán előálló belső diszharmóniával.

a) *Az értelem legfőbb hibái*

Első helyen szerepel a *homály*. — Bukott állapotunk talán legsajátosabb terheltsege. Olyan nehéz az emberi szellemnek az élet lényeges kérdéseiben kellő világosságra eljutni. A lényeglátás még egyszerű dolgokban sem ismertetőjegyünk. Szépen fejtegeti ezt Salamon bölcsességért könyörgő imájában. (Bölcs. 9, 13-17.)

Másik jelentős hibának mondhatnók az *érzékiesség igájával* való szövetséget. Az emberi értelem ui. nem az ő legbelsőbb természete szerint működik, keresvén önzetlenül a tárgyi igazságot és a világos eligazodást az örök célok felé, — hanem nagyon is az érzéki természet

befolyása alatt. Innen a nagy hajlamosság mindent látni és tudni, minden új dologról értesülni, főleg pedig minden érdekeset, minden szórazót és minden „boldogítót“ mohón tudomásul venni. Sok esetben még a helyesnek látszó tudásszomj is ilyen alsóbbrendű meghatározottságok szüleménye.

Értelmünk csekélységével függ össze az a jelentős hiba, hogy ha az ész egy kis igazságot belát, vagy belátni vél, ahhoz *makacsul* ragaszkodik. Ebben is van valami alsóbbrendű ösztönös önösség, de másik összetevője értelmünk látási körzetének igen szűk határoeltsága. — Az igazsághoz ragaszkodni kell. Azonban nem mindenkor igazság az a valóság tágabb, főleg pedig teljes rendjében, amit a nagyonis szűkre szabott egyedi emberi látás megfőllebbezhetetlen igazságnak tart.

Az értelem további hibái a *művelődés* körül állnak elő: olvasási igényekben ill. iszonyban, tanulási igényben, ill. iszonyban, majd pedig a helyes olvasási és tanulási anyag kiválasztásában, a művelődési munka időbeli beosztásában.

A már megszerzett tudással kapcsolatban áll elő az értelemnek valósággal emberi sorsot megpecsételő baja: az értelmi fölfuvalkodottság, gög. Mélyreható metelyt jelent ez az értelem igazságkeresésében és világoskodó szerepében.

b) *Az értelem nevelése*

Bármilyen nehéz dolog, értelmünket ki kell emelni testi beágyazottságából, rabszolgai lefokozottságából, az érzékiség igájából. A testet fegyelmező, ösztönöket megzabolázó, érzékiséget kordában tartó keresztény aszkézisnek igen nagy jelentősége van az értelem fölszabadozásában. Nem lesz itt sohasem teljes fölszabadozás bűnbeesés előtti magaslaton, de lehetséges jelentős kiemelkedés a mélyből, jelentős szabadozás a béklyóból, jelentős tisztulás a kaoszából.

A keresztény aszkézis kemény önfegyelmezésén túlmenően is jelent kiemelést és megvilágosítást az emberi értelemben: a Krisztus keresztjével összekapcsolt *szenvedés*. Csodálatos valóság, hogy a keresztből fakad a legtöbb fény. — A nagylelkű és hősi szenvedők a legvilágosabban láttak a földi élet legnagyobb kérdéseiben.

Értelmünk nevelésében igen nagy szerepe van az *alázatos imának*, főként pedig a világosságért való könyörgésnek. A testiség béklyóiból aszkézissel önmagát föltornázó értelem a fénynek mindenkor kicsi forrása marad. Tekintet az isteni Nap felé fordítja, s onnan vár sugarakat. Ez a magatartás az ima. A keresztény életben eléggé nem hangsúlyozható jelentősége van az alázatos imának.

Nagy tényező értelmünk nevelésében az Egyház által előadott kinyilatkoztatott igazságrendszer, s a köréje csoportosuló egyházi tanítás.

Az értelmi nevelésnek szinte fölbecsülhetetlen nagy kincse a kiváló mester. Nem véletlen, hogy az Egyház nagy fényoszlopainak nevelődé-

sében többnyire megtaláljuk a kiváló mestereket. Kérdés, egy Ágoston, még Szent Monika imái mellett is, lett volna-e Szent Ágoston Szent Ambrus nélkül?

A részletteendőkben való eligazodáshoz a lelkiismeret szavát használjuk föl.

3. Az akarat

Erről a nagyértékű szellemi képességünkről többször szólunk tárgyalásaink folyamán, éppen azért itt csak a lényegre szorítkozunk.

a) *Az akarat legfőbb hibái*

Mint hogy az akarat legfőbb cselekvő képességünk, a cselekvésben pedig a célszerűség, vagyis a határozott célkitűzés és a feléje való egyenes és síma menetelés a legfontosabb, azért az akarat legfőbb hibája a cselekvés rendezetlensége. Ennek részei: céltalanság vagy célbizonytalanság, határozatlanság, ténfergés, pepecselés, lustaság, és mindezek mélyén a szabadakaratnak becsületességiánya.

Másik komoly baja az akaratnak az erőtlenség, a gyöngeség, amely akkor is kifejtheti hatását, ha a szabadakarat az ő legbelsejében becsületes.

Nagy terheltség a szabadakaratot a szenvedélyek behatása. Ezek igen közlről érintik, mert az érzéki törekvőképességben vannak, ez a képesség pedig a szellemi törekvőképességgel, az akaratall szoros belső kapcsolatban van. — Ez a terheltség nemcsak az áteredő bűn következménye, hanem számtalan személyi engedmény, bűnre hajlás, vétkezés következménye is. A szenvedélyek többnyire kedvelt bilincsei az akaratnak. Nem könnyű tehát magának az akaratnak levetni őket.

Az értelmi göggel párhuzamosan lehetséges az akaratnak is bizonyos megmerevedése, kevélységi makacssága. Ennek legerősebb alakja az istengyűlölet motívumán felépülő önistenítés. Innen indul ki a szoroson vett szatanizmus, vagyis az akaratnak legsajátosabb belső perverzítése, gonoszúsága. A földön nem sok van ebből, de nem lehetetlen.

b) *Az akarat nevelése*

A becsületességet kell legelső helyen elvileg tisztáznunk, maradéktalanul és tárgyi vonatkozásainak teljességében elfogadnunk. Ebből indul ki az akaratl bajok gyógyulása, s az akaratnak fölönvekedhető egészsége.

Második nagyjelentőségű eszköz: Isten előtt való teremtményi meghódolás. Ennek veleje a semmiségi tudat (ex nihilo sui et subjecti történik a teremtés), amely nem magunkra kényszerített magatartás, hanem a mi legelső és legmélyebb igazságunk világos látásából kivirágzott meggyőződés. Ebből nő ki az akarat egészségének legfőbb ténye-

zöje: az alázat, amely ha igazi, sohasem erőltetett, érzelgős, hanem világos meggyőződés alapján kiforrott magatartás.

Ebből (az alázatból) mint televény talajból nő ki a nagylelkűség, vagyis a szabadakarat szeretettől ihletett rugalmas készsége Isten bármely akaratával, sőt óhajával szemben.

Ennek a benső egészségi folyamatnak erejében az akarat aránylag könnyen megbirkózik bűnre való hajlamával. A „könnyen“-t úgy értjük, hogy az előbbi hármas tényező alapján szükségképpen kibontakozik a hősiesség, amelynek eleme a küzdelem. A hősiesen küzdő akarat lassan elkészül problémáival.

Világos ebből, hogy itt van a keresztény aszketizmus mélysége, s önmegtagadásunk legkülönfélébb gyakorlatait ide kell összpontosítanunk.